

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та
практики перекладу
Запорізького національного
технічного університету

ДЕЙКТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕТНІЧНИХ УПЕРЕДЖЕНЬ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКИХ І АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ

Феномен етнічних упереджень як складова частина соціальної реальності, що конструюється в дискурсі, почав привертати увагу лінгвістів порівняно недавно, починаючи з 80-х років ХХ століття [3; 4; 6; 9; 10; 11; 12; 13; 14]. Етнічні упередження є «негативними, стереотипними уявленнями та переконаннями, ворожими, необ'єктивними судженнями представників однієї етнічної спільноти про іншу» [11, с. 145].

Експлікація упереджених уявлень і переконань, конструювання етнічних образів відбуваються в процесі комунікації за допомогою різноманітних мовних засобів. Становлення дискурсології – нової лінгвістичної парадигми вивчення мовленнєвої комунікації з урахуванням її форми, функцій, соціально-культурної та психологічної зумовленості – дало підставу науковцям звернутися до аналізу лінгвістичних аспектів етнічних упереджень.

Упереджений дискурс політиків різних країн привертає увагу науковців різних галузей гуманітарних наук. Цей тип дискурсу виявляє систему ідеологічних уявлень і переконань політичних діячів, їх вірувань і поглядів, свідчить про наявність соціальних настанов та атитюдів, які характеризують зокрема особливості сприйняття ними представників своєї та чужих націй, народів, етносів.

Дослідження англomовного упередженого політичного дискурсу, його лінгводеологічних, структурно-семантичних, комунікативно-прагматичних, особливостей неодноразово здійснювалося в лінгвістиці [9–14]. Однак ще дотепер невивченою залишається проблема дейктичних засобів вираження етнічних упереджень у дискурсі американських і британських політиків.

Актуальність наукової статті визначається антропоцентричною спрямованістю сучасних дискурсних розвідок, у межах яких відбувається вивчення політичного дискурсу та дискурсно релевантних явищ у сфері політичного спілкування. Виявлення засобів вираження етнічних упереджень у дискурсі британських та американських політиків є актуальним у плані подальших лінгвістичних досліджень англomовної політичної комунікації та особливостей дискурсної реалізації етнічних упереджень в інших видах інституційного спілкування англomовних країн.

Метою статті є дослідження дейктичних засобів вираження етнічних упереджень у дискурсі американських і британських політиків. А її завданнями у зв'язку з цим є визначення та встановлення обсягу поняття дейксис, виявлення залежності вибору дейктичних одиниць американськими і британськими політиками від соціопрагматичних факторів, з'ясування та аналіз тих дейктичних засобів, які виступають засобами вираження етнічних упереджень у дискурсі британських і американських політиків.

Під дейксисом (від давньогрецьк. *δείξις* – вказівка) зазвичай розуміють здібність мовної одиниці виконувати вказівну функцію стосовно учасників, залучених до комунікації, її місця, часу [2, с. 36]. Дейктичними можуть бути лексичні та граматичні засоби мови. Дейктичні засоби англійської мови представлені особовими та присвійними займенниками (*I, you, my, your* – рольовий дейксис), вказівними займенниками та частками (*this, that, here, there* – просторовий дейксис), займенниковими прислівниками (*now, then* – часовий дейксис).

Залежність вживання дейктичних засобів (рольових) від соціопрагматичних факторів (ідеологічних, соціальних, психологічних, ідіоетнічних) доведена О. Криловим [5], а також Р. Брауном та А. Гілманом [8]. На думку О.І. Шейгал, вибір займенників для позначення суб'єктів у мовленні політиків зумовлений належністю останніх до категорій «своє» чи «чуже» [7, с. 26].

Визначальним для розуміння етнічних упереджень є поняття «етноцентризму», в основу якого покладено уявлення про те, що своя нація, її культура є кращою, розвиненішою за інші [1, с. 42]. Розмежування «свого» та «чужого» стає основою етнічних упереджень, засобами вираження яких можуть виступати особові та присвійні займенники. Такі одиниці виконують функцію референції до «членів своєї нації, народу, етносу і членів чужої нації, народу, етносу», про що говорить голландський лінгвіст Т. ван Дейк у термінах «*referents of ingroup – outgroup relations*» [9, с. 113]. Ці одиниці можуть формувати аксіологічну перспективу дискурсу. Займенники *we, us (our)* є інклюзивними, позитивно-оцінними одиницями референції членів своєї нації, свого народу, етносу. Ексклюзивні займенники *they, them (their)* слугують засобами відчуження та негативно-генералізуючої референції представників чужих націй, народів, етносів.

Наведемо приклади використання таких займенників у дискурсі британських політиків:

We don't need them. The only reason for current immigration from the Third World is not that we need them, but that they want prosperous Britain [18].

Відчуження іноземців у мовленні британського політика відбувається паралельними конструкціями (частковими паралелізмами) *We don't need them, not that we need them* та хіазмами *not that we need them, that they want ... Britain*, за допомогою яких політик стверджує, що британці не хочуть приймати іммігрантів із країн Третього світу. Засобами референції та кореференції представників своєї та чужих націй у вказаних конструкціях виступають

особові займенники *We – they (them)*. Речення з ексклюзивним займенником з узагальнюючим значення *they (but that they want prosperous Britain)* дає змогу політичному діячу охарактеризувати представників країн Третього світу як гомогенну групу незможних осіб, що, попри все, прагне жити в багатій країні. Це сприяє створенню їх загального негативного образу та експлікує упереджене ставлення мовця до них.

Проаналізуємо інший приклад використання займенників, що поряд з іншими одиницями слугують також засобами вираження етнічних упереджень у дискурсі британського політика:

Bangladeshis remain largely attached to a civilization which is not our own and which totally distances itself from us on numerous points that we consider to be essential, such as the equality of the sexes or the conception of the family [20].

Характеризуючи переселенців із Бангладешу як чужу маргінальну етнокультурну спільноту, що відрізняється від британців традиціями, політичний діяч виключає їх із ціннісного світу «своїх» шляхом використання:

1) етноніма на позначення їх як колишніх представників неєвропейської країни (*Bangladeshis*);

2) предикативної та атрибутивної конструкцій, семантика яких експлікує відчуження відповідних референтів *remain largely attached to a civilization which is not our own, which totally distances itself from us on numerous points that we consider to be essential*.

Відчуженню та актуалізації упереджених уявлень про чужинців сприяє також застосування словосполучень із присвійним (*not our own*) та особовим (*distances itself from us*) займенниками в складі вказаних конструкцій. За допомогою цих конструкцій і займенників політик визначає особливості взаємовідносини між «Вони- та Ми-групами». Своєрідним у цьому уривку є твердження політика про те, що бангладешці самі віддаляють себе від етнічної більшості (а не навпаки), оскільки не хочуть визнавати систему британських (європейських) цінностей. Визначення таких цінностей відбувається за допомогою уточнювальної конструкції *such as the equality of the sexes or the conception of the family*. Як вказує Р. Водак, несприйняття самотності й особливостей менталітету чужих етносів є виявом етноцентризму та упередженого ставлення однієї нації до інших [15, с. 112].

Займенники виступають засобами вираження етнічних упереджень і у дискурсі американських політиків, зокрема:

American people are open, generous and compassionate. We had a proud tradition of giving refuge to people fleeing persecution. But today foreigners abuse our system and with American generosity. They do not come here to make positive contribution to our country. They come here to receive some benefits. We shouldn't forget about Islamic extremists, those Al-Qaeda supporters who try to penetrate into our country because they want to destroy our values and the American way of life in particularly [16].

Для номінації іноземців американських політик обирає нейтральні *foreigners*, негативно-оцінні лексичні одиниці *extremists, those Al-Qaeda supporters*, а також особовий займенник *they*. Контекстуально-інтерпретативний аналіз дає змогу з'ясувати, що нейтральні засоби номінації чужоземців набувають негативного значення в мовленні політичного діяча, чому сприяє використання предиката *abuse* та предикативної конструкції негативно-оцінної семантики *do not come here to make positive contribution to our country*.

Засобами надання негативних характеристик чужинців виступають також лексема *extremists* та словосполучення із вказівним займенником *those (those Al-Qaeda supporters)*, що виступає засобом відчуження та дистанціювання іноземців у ньому. Значення вказаних одиниць конкретизується через застосування релігійнізму *Islamic* та предикативних конструкцій *try to penetrate into our country, want to destroy our values and the British way of life in particularly*. Лексичні одиниці номінації іноземців *foreigners, they* набувають додаткових конотацій у дискурсі американського політика, а саме: «вони / чужі – погані / небезпечні / ворожі».

Проаналізуємо інший фрагмент політичного дискурсу США, в якому позначення іноземців відбувається із застосуванням вказівного займенника *those*.

At a time when America faces unprecedented terrorist threat we allow illegals to stay here. While awaiting classification by the authorities those whose applications have not been determined are to be concentrated into 'reception centers', many of them are isolated camps. But the fair is that, because such centers are open, would-be terrorists can easily disappear and go undercover [17].

Для номінації іноземців, які хочуть залишитися в країні, американський політик використовує негативно-оцінну лексема *illegals*. Перифрастична номінація іноземців містить вказівний займенник *those (those whose application has not been determined)*. Вони асоціюються у політика з потенційними терористами, оскільки в його подальшому мовленні їх позначення відбувається за допомогою одиниці негативної семантики *would-be terrorists*.

На упереджені уявлення політичного діяча про чужоземців як потенційних терористів вказує також речення *At a time when America faces unprecedented terrorist threat...* У мовленнєвому контексті відбувається генералізація значення лексеми *illegals* та словосполучення *those whose application has not been determined*, а саме: *illegals (those whose application has not been determined) – would-be terrorists*. Зазначені номінативні одиниці набувають ідеологічних конотацій у дискурсі політичного діяча: іноземці, які хочуть залишитися в країні (*illegals / those whose application has not been determined*) – погані / ворожі (*would-be terrorists*). Упередженість щодо іноетнічних представників експлікована не лише негативно-оцінними одиницями на позначення останніх, але й семантикою предикативних конструкцій *are to be concentrated into 'reception centres'; can easily disappear and go undercover*.

Відчуженню та дистанціюванню сприяє застосування вказівного займенника *those* у дискурсі іншого американського політика. Такий займенник виступає не тільки засобом позначення іноземців, але й експлікує упереджені уявлення про них:

At last someone willing to stand up and say 'no' to all those who come here because of economic situation in this country and the benefits it affords [19].

Таким чином, засобами вираження етнічних упереджень у англомовному дискурсі британських і американських політиків виступають дійктичні засоби: особові та присвійні займенники *they, their, not our*, а також вказівний займенник *those*. Вони набувають негативно-оцінного значення у дискурсі політичних діячів, протиставляючи представників своєї та чужої нації, формуючи поряд з іншими одиницями аксіологічну перспективу упередженого дискурсу. Вказівний займенник *those* виступає не тільки одиницею номінації іноземців у політичному дискурсі США, але й засобом їх відчуження та дистанціювання від представників американської нації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівняльному аналізі упередженого дискурсу політиків різних країн.

Література:

1. Андреева Г.М. Психология социального познания. М.: Аспект Пресс, 2000. 288 с.
2. Арутюнова Н.Д. Людський фактор у мові: комунікативність, модальність, дейксис. Типи мовних значень: Оцінка. Подія. Факт. М.: Наука, 1988. С. 36–84.
3. Березович Е.Л. «Чужаки» в зеркале фольклорной ремотивации топонимов. Живая старина. 2000. № 3. С. 2–5.
4. Бурыковская В.А. Лингвокультурология: Языковая репрезентация этноса: Учеб.-метод. пособие к спецкурсу для студ. фак-тов иностр. яз. / В.А. Бурыковская, Е.И. Шейгал. Волгоград: Перемена, 2002. 178 с.
5. Крылов А. Дейксис: этические и прагматические аспекты / А. Крылов, Е. Падучева. Языковая реальность в аспекте лингвистической прагматики. М.: Просвещение, 1983. С. 25–26.
6. Рогач О.О. Лексика національної упередженості. Науковий вісник ВДУ. Філологічні науки. Романо-германська філологія. Вип. 3. Луцьк, 1999. С. 25–27.
7. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: дис... докт. филол. наук: 10.02.20. Волгоград, 2000. 431 с.
8. Brown R. The Pronouns of Power and Solidarity / R. Brown, A. Gilman. Language and Social Context. С.: Cambridge University Press, 1979. P. 252–282.
9. Dijk T.A. van. Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk. L.: Sage Publications. 1987. 437 p.
10. Dijk T.A. van. Prejudice in Discourse: An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation. Amsterdam: Benjamins, 1984. 294 p.
11. Dijk T. A. van, Discourse, Ethnicity, Culture and Racism / Dijk T.A. van, S. Ting-Toomey, G. Smitherman. Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume II / Ed. by Teun A. van Dijk. L.: Sage Publications, 1998. P. 144–205.
12. Irving L. The Language of Ethnic Conflict. N.Y.: Columbia University Press, 1983. 162 p.
13. Racism at the Top. Parliamentary Debates on Ethnic Issues in Six European States: ed. by R. Wodak & Dijk T.A. van. Klagenfurt: Drava Verlag, 2000. 412 p.
14. Reisigl M. Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism / M. Reisigl, R. Wodak. L. & N.Y.: Routledge, 2001. 298 p.
15. Wodak R. Methods of Critical Discourse Analysis / R. Wodak, M. Meyer. L.: Sage Publications, 2002. 200 p.
16. Cameron D. Balancing Freedom and Security. URL: <http://www.hot.com.politica.usa=73182&speeches=1>.
17. Gorman T. Third Immigration: Importing Poverty, not Prosperity. URL: <http://www.hot.com.politica.usa=124225&speeches=1>.
18. Howard M. It's Time to Set an Annual Limit to Immigration. URL: http://www.conservatives.com/tile.do?def=news.story.page&obj_id=119049&speeches=1.
19. Tirkophope E. Islamic Threat. URL: <http://hot.com.politica.usa=72237&speeches=1>.
20. Smith D. Asylum Debate. URL: http://www.conservatives.com/tile.do?def=news.story.page&obj_id=133321&speeches=1.

Анотація

Е. КУЩ. ДЕЙКТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕТНІЧНИХ УПЕРЕДЖЕНЬ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКИХ І АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ

Статтю присвячено дослідженню дійктичних засобів вираження етнічних упереджень в англомовному дискурсі британських і американських політиків. Особові, присвійні та вказівні займенники є не тільки одиницями номінації іноземців, але й засобами їх відчуження та дистанціювання, протиставлення іноземців представникам своєї нації. Отримуючи негативне значення, ці одиниці стають засобами вираження етнічних упереджень в англомовному політичному дискурсі.

Ключові слова: дійктичні засоби, займенники, етнічні упередження, політичний дискурс.

Анотация

Е. КУЩ. ДЕЙКТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ЭТНИЧЕСКИХ ПРЕДУБЕЖДЕНИЙ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ БРИТАНСКИХ И АМЕРИКАНСКИХ ПОЛИТИКОВ

Статья посвящена исследованию дейктических средств выражения этнических предубеждений в дискурсе британских и американских политиков. Личные, притяжательные и указательные местоимения являются не только единицами номинации иностранцев, но и средствами их отчуждения, дистанцирования, противопоставления представителям своей нации. Обретая негативное значение, эти единицы становятся средствами выражения этнических предубеждений в англоязычном политическом дискурсе.

Ключевые слова: дейктические средства, местоимения, политический дискурс, этнические предубеждения.

Summary

**E. KUSHCH. DEICTIC MEANS OF EXPRESSING ETHNIC PREJUDICES
IN THE ENGLISH DISCOURSE OF BRITISH AND AMERICAN POLITICIANS**

The article is devoted to the investigation of deictic means of expressing ethnic prejudices in the discourse of British and American politicians. Personal, possessive and demonstrative pronouns are not only units of nomination of foreigners, but also means of their alienation, distancing and opposing to the representatives of native nations. Acquiring negative meaning these units become means of expressing ethnic prejudices in the English political discourse.

Key words: deictic means, pronouns, political discourse, ethnic prejudice.